

Historijski zbornik, stalna publikacija Saveza povijesnih udruženja Hrvatske, na jugoslavenskom povijesnom području zapažen je hrvatski znanstveni časopis, koji kontinuirano izlazi od 1948. godine, pod glavnim uredništvom profesora dr. Jaroslava Šidaka, umirovljenog profesora Filozofskog fakulteta u Zagrebu i dopisnog člana Slovenske akademije znanosti i umjetnosti. Ovo je svakako svojevrsna iznimka u jugoslavenskoj historiografiji, da jedan čovjek kroz toliko decenija uređuje isti znanstveni časopis i omogućava, da se uz njegovu pomoć pojavi niz danas istaknutih znanstvenih historičara u SR Hrvatskoj, i ne samo u njoj.

I u najnovijem broju, 33—34, 1980/81, sastavljenom od uglavnom stalnih rubrika; rasprave, građa, diskusija, znanstvene ustanove i skupovi, prikazi i ocjene, časopisi i zbornici, te bilješke, uvršten je niz kvalitetnih znanstvenih priloga.

Rubrika »Rasprave« donosi pet tekstova. Prvi od njih, prikaz literature o radničkom pokretu u Hrvatskoj od njegovih početaka do 1914, nastale u razdoblju od 1965. do 1974, Vlade Oštrića, bio je kao prvobitni tekst namijenjen (ali ne objavljen u punom opsegu) knjizi »The Historiographie of Yugoslavia 1965—1975«, Beograd 1975. Podaci teksta objavljenog ovdje u Zborniku, grupirani su u tri skupine: bibliografije i historijski pregledi, izdanja građe te radovi, obogaćeni su nekim novim obavijestima, te popraćeni obilnim znanstvenim aparatom. Članak pruža vrlo temeljit prikaz stanja naše historiografije radničkog pokreta u navedenom razdoblju uz konstataciju, da još uvijek nema cjelovitih sintetskih radova o povijesti agrarnih odnosa u Hrvatskoj i Slavoniji, u razdoblju nakon ukidanja kmetstva 1848. pa do osamdesetih godina devetnaestog stoljeća. Stoga ovu raspravu treba gledati kao prilog istraživanju agrara u tom razdoblju. Dragutin Pavličević izlaže uzroke seljačkih buna i nemira u središnjoj Hrvatskoj šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Autor prati najprije promjene u agrarnim odnosima od 1848. do 1866, da bi zatim dao, uz navođenje uzroka, pregled seljačkih nemira i buna u središnjoj Hrvatskoj u prednagodbenom razdoblju. Raspravu zaključuje opisima uzroka i toka seljačkih buna u Podgrađu kraj Marije Bistrice 1866, nemira na vrbovečkom vlastelinstvu 1867, te bune u Šišljeviću, također 1867. Rasprava Jaroslava Šidaka, *Hrvatske zemlje u razdoblju nastajanja preporodnog pokreta (1790—1827)* najpotpuniji je do danas pregled zbivanja u hrvatskim zemljama u razdoblju od smrti Josipa II do pojave preteča preporodnog pokreta. Za ovu odličnu sintezu, autor uzima kao polazni tekst jedan svoj raniji prilog, te ga proširuje i nadopunjava najnovijim znanstvenim rezultatima, kako

svojima, tako i rezultatima drugih historičara. Razdoblje buna i nemira u Bosanskom pašaluku od 1747. do 1757., tema je rasprave Muharema Hadži-jahića (Sarajevo), *Bune i ustanak u Bosni sredinom XVIII stoljeća*. Ističući da se uzroci bunama i ustanku nalaze u samom sistemu koji se transformirao upravo u XVIII stoljeću, autor prati nemire od prvih decenija osamnaestog stoljeća preko 1735., kad dobivaju značaj masovnije pobune do 1747, i kasnijih godina poprimajući još šire razmjere, kulminirajući ustankom koji je krvavo ugušen.

Tomislav Raekar već se niz godina bavi istraživanjem povijesti Dalmacije. Njegov najnoviji rad s tog područja predstavlja raspravu *Komunalna društva u Dalmaciji u XIV stoljeću*. Razmotrivši neke činioce bitne za utvrđivanje temeljnih obilježja komunalnih društava u četrnaestom stoljeću ističe njihovo dugo oblikovanje, te izdvojenost, ali i pored toga njihovu ulogu spone dvaju civilizacijskih područja — mediteransko-jadranskog i kontinentalno-panonskog. Oni povezuju također, šire gledano hrvatsko srednjovjekovno društvo s evropsko-mediteransko komunalnim prostorom, iako je njihova uloga podložna promjenama u političkim odnosima na Jadranu i kontinentalnom zaleđu.

U rubrici »Građa« nalaze se četiri teksta. Ljubiša Doklešić, *Kronološko određivanje izvještaja Stjepana Verkovića iz Makedonije i uputstva za politički rad u Makedoniji* (1862—1876). Verković je tada bio u tajnoj političkoj službi srpske vlade, za koju je bio plaćen, a njegovi su izvještaji veoma vrijedna građa za izučavanje političke, društvene i ekonomske povijesti jugoistočnog dijela Makedonije, kao i povijesti balkanskih političkih odnosa u 1860-im i prvoj polovini 1870-ih godina. Stoga je bilo neobično važno točno kronološki odrediti Verkovićeve izvještaje, što je autor, koliko su mu to fragmentarno objavljeni izvještaji i uputstva iz Verkovićeve zbirke dopuštali i uspio uraditi.

U ovoj rubrici pojavljuju se i dva rada inozemnih historičara. Gaetano Cingari (Italija), *Struje pomorskog i trgovinskog prometa iz Kalabrije i Sicilije prema istočnoj obali Jadrana*. Pomorsko-trgovački prostor koji uključuje sicilijanski kanal i mesinski tjesnac, duže je vrijeme bio područje intenzivnog prometa s našom obalom — od kraja šesnaestog do polovine sedamnaestog stoljeća — naročito s Dubrovnikom, koji se nakon sredozemne krize i atlantske hegemonije ponovo vraća na ovo područje već sredinom osamnaestog stoljeća, te Trstom i Dalmacijom, a potkraj osamnaestog stoljeća učvršćuje se i veza s Istrom. Autor konstatira da su proizvodi koji su se vozili prema Jadranu bili vrlo različiti, i da je ova trgovina bila većinom sitna, kao i ona s naše obale za Kalabriju i Siciliju.

Ivan Golub, *Istraživanje o Jurju Križaniću i njegovim danskim prijateljima Frederiku Gabelu i Hildebrandu Hornu u Kopenhagenu*. Posljednjih pola godine svog bivanja u Rusiji (nakon što je od cara dobio dozvolu da je napusti), zbog pomanjkanja novaca za put, Križanić provodi u danskom poslanstvu u Moskvi, gdje mu njegovi spomenuti prijatelji pružaju gostoprimstvo do zajedničkog odlaska u Dansku. U želji da sazna nešto više o njima, naročito o tragovima njihove povezanosti s Križanićem, Golub poduzima 1981. istraživanja u Državnom arhivu i Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu, povodom kojih i piše svoj članak. Iako tamo nije našao nikakvih direktnih navoda o Križaniću, podaci koje je prikupio dali su dobru predodžbu o obojici Križanićevih prijatelja, što je još jedan drago-

cjeni prilog za poznavanje veza Križanića sa svojim suvremenikima. U svom kratkom tekstu, *Kralj Koloman, kralj Stjepan i Hrvatska*, Gyula Kristó (Mađarska), ispravlja jednu krivu interpretaciju hrvatske i mađarske historiografije, dokazujući na primjerima iz povijesti, da kralj Koloman, iako je svog sina oko 1105. krunio za kralja, nije s njim podijelio i teritorijalnu vlast, kako se to do sada, na osnovu jednog zadarskog izvora, tvrdilo.

Rubrika »Diskusija« donosi tri priloga. Mirko Valentić, *O nekim problemima bivše Krajine u knjizi D. Pavličević, Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj*, Zagreb 1980, 394. Dajući analizu te knjige, Valentić konstatira da pri razmatranju prilika u Krajini Pavličević to nije učinio s dovoljnim uočavanjem nekih problema, što je moralo ostaviti dublji trag na cjelinu teksta. Valentić se naročito zadržava na nedostacima koji se pojavljuju u vezi pitanja iz kojih izvira uzroci seljačkih nemira u bivšoj Banskoj Krajini 1883., te daje svoje dopune Pavličevićevom tekstu.

Jaroslav Šidak, *Vjerski odnosi u Stonu i na Stonskom ratu (Pelješcu) u srednjem vijeku*. Potaknut posljednjim prikazom religioznih prikaza na poluotoku Pelješcu u srednjem vijeku od strane dr. Josipa Lučića u njegovoj raspravi, *Pelješac od dolaska Slavena do potpadanja pod vlast Dubrovačke republike*, Pelješki zbornik 2, 1980, 32—37, Jaroslav Šidak objelodanjuje svoju do sada neobjavljenu raspravu iz 30-ih godina u kojoj hipotezu o postojanju bosanskih heretika na Stonu i Pelješcu u srednjem vijeku odbija kao neosnovanu. Vladimir Koščak, *Pripadnost istočne obale Jadrana do splitskih sabora 925—928*. On konzultira ponovo dokumente i literaturu koja se odnosi na to razdoblje i prati razne faze kroz koje prolazi pripadnost naše obale, kako u političkom tako i u crkvenom pogledu u ranom srednjem vijeku, navodeći da do smjenjivanja tih faza dolazi zbog utjecaja unutrašnjih i vanjskih činilaca.

»Znanstvene ustanove i skupovi«. Ova rubrika počinje informacijom o izdavačkoj djelatnosti Instituta (Odjela) za hrvatsku povijest u Centru za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (šk), Petar Strčić izvještava o znanstvenom skupu u povodu 60-godišnjice Labinske republike i prošinske bune, održanom u Labinu i Rabcu 3. i 4. III 1981, a Neven Budak, o znanstvenom skupu »Dalmacija u vrijeme anžuvinske vlasti« u povodu 600-te obljetnice izrade škrinje sv. Šimuna, održanom u Zadru 4. i 5. XII 1980. Nadalje, ovdje je objavljen i referat Ivana Očaka »Problemi oktobarske revolucije u jugoslavenskoj literaturi«, pročitana na VIII međunarodnom kongresu slavista u Zagrebu 1978, u kome daje prikaz radova o oktobarskoj revoluciji u našoj literaturi od 1919. do 1980. Posljednji prilog je informacija Damira Zagotte o savjetovanju na temu »Bibliotečno-informacijski sistem u znanstveno-istraživačkoj djelatnosti« održanom u okviru Dana Nacionalne i sveučilišne biblioteke, 15. i 16. XII 1980. Poseban prilog tom tekstu sadrži prijedlog grupe historičara za osnivanje baze za historiju u studijskoj biblioteci Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu.

— »Prikazi i ocjene« — Ivan Očak daje prikaz i ocjenu knjige M. M. Sumarokove »Demokratske snage Jugoslavije u borbi protiv reakcije i ratne opasnosti 1929—1939«, Moskva 1980. Očak unatoč prigovorima i primjedbama, u cjelini gledano pozdravlja ovu knjigu kao pozitivan i koristan prilog sovjetskoj historiografiji u izučavanju povijesti jugoslavenskih naroda. Isti autor daje i prikaz knjige V. V. Zlenina »Pod crvenim zastavama

oktobra« Moskva 1980. Pošto se Očak bavi poviješću Oktobra i jedan je od onih koji je kod nas najbolje poznaju, objavivši mnoštvo radova s tog područja, opravdano se pita zbog čega je Zelenin u svojoj knjizi prešutio postojanje svih tih radova. Razloge nalazi jedino izvan znanstvenih motiva, koji su ga primorali da tako postupi. Dragutin Pavlinović piše o knjizi Miroslave Despot, *Industrija i trgovina građanske Hrvatske 1973—1880*, Zagreb 1979, 296. Pavličević ističe da smo ovom knjigom dobili prvi sistematski, zaokruženi i povezani pregled jednog važnog razdoblja u hrvatskoj gospodarskoj povijesti devetnaestog stoljeća. Petar Strčić, *Povijesni tekstovi u seriji »Istra kroz stoljeća«*. Serija izlazi pod pokroviteljstvom Čakavskog sabora u Pazinu od 1978. Do sada su izašla dva kola djela od po šest knjiga. Autor daje kratak opis svih knjiga s povijesnom tematikom. Ljerka Racko daje prikaz knjige Vide Flaker, *Časopisi hrvatskog modernističkog pokreta*, uz analizu i napomenu da je knjiga vrijedan prilog osvjetljavanju obrađene problematike. Posebno ističe uspješan pokušaj za poimanjem i ocjenjivanjem pokreta kao cjeline, što knjizi daje specifično značenje.

Wolfgang Kessler piše o knjizi Klause Langea »Pokušaj ka jugoistočnoevropskoj politici« i kritizira težnju da se jugoistočna Evropa prikazuje kao jedna cjelina. Langeova je knjiga neka vrsta pokušaja sinteze povijesti nacionalnih ideologija na području današnje Jugoslavije, Rumunjske, Bugarske, Albanije i Grčke. Kessler govori i o Langeovom nekritičkom pristupu izvorima i literaturi, a način pisanja, proizašao iz takvog pristupa, naziva neznalačkim, da bi na kraju posumnjao u vrijednost ove knjige uopće. Dragutin Pavličević javlja se ponovo prikazom knjige »Putovanja i putopisi iz 18. i 19. stoljeća kao izvori za proučavanje kulturnih odnosa« u redakciji Wolfganga Kesslera, Berlin 1980. Pavličević ističe ovaj zbornik radova kao primjer kako se historiografije u nekim većim i razvijenijim zemljama bave i problemima kulturne povijesti ili povijesti kulture i kulturnih odnosa, što je kod nas tek u začetku. Nađa Đorđević daje prikaz članka Slovakinke Marie Vyvialove koja analizom i uspoređivanjem nekih drugih djela otkriva autora jednog djela, do sada smatrana anonimnim. Ivo Goldstein, Dušanka Dinić-Knežević, *Položaj žena u Dubrovniku u XIII i XIV veku*, posebno izdanje SANU CDLXIX, Odeljenje istorijskih nauka 2, Beograd 1974., daje ocjenu vrijednosti ovog rada u okvirima jugoslavenske medievistike, te ističe što novoga donosi. Konstatira da tema i koncepcije ovog djela u mnogome odudaraju od ustaljenih načina historijskih istraživanja, jer daju uvid u interese historičara koji su nam nedavno bili potpuno nepoznati. Neven Budak, Robert Lopez, *Rođenje Evrope*, Zagreb, 1978, (djelo je sinteza zapadnoevropske povijesti). Analizira ovu knjigu i postavlja niz pitanja kao poticaj našoj historiografiji u njenom daljnjem radu. Ističe potrebu interdisciplinarnog proučavanja povijesti, ali i komparativnog pristupa, tj. proučavanja i prihvaćanja ili korigiranja rezultata ostalih historiografija. Ivo Goldstein javlja se još jednom s prikazom knjige Sir Steven Ranciman, *Bizantska teokracija*, Cambridge University Press, Cambridge 1977. Goldstein analizira svako poglavlje posebno, dajući povremeno svoje napomene, tamo gdje smatra da nešto treba pojasniti, te zaključuje da Ranciman nije odgovorio na dva bitna pitanja: kakva je bila bizantska teokracija i zašto je bila baš takva. Na kraju Ivan Očak daje prikaz zbornika objavljenog u čast 40-godišnjice katedre za povijesti južnih

i zapadnih Slavena na Historijskom fakultetu Moskovskog univerziteta, iz kog se pruža dosta detaljan pregled pedagoškog i znanstveno-istraživačkog djelovanja te katedre.

»Časopisi i zbornici«. Josip Lučić daje prikaz najnovijeg broja Radova Zavoda JAZU u Zadru XXVI, 1979, a Trpimir Macan, Kačića, zbornika Franjevačke provincije presv. Otkupitelja X—XI, 1980. Istraživanja III, IV i V, 1974, 1975, 1976, časopis Instituta za proučavanje povijesti Vojvodine predstavlja Đorđe Gavanski, a Vjesnik HA u Rijeci i Pazinu XXI—XXII, 1977—1978. Mladen Švab. O Prilozima za istraživanje Hrvatske filozofske baštine 1—12, 1975—1980. koje izdaje Centar za povijesne znanosti, odjel za povijest filozofije, izvještava Ljerka Šifter Premec.

Posljednja rubrika donosi niz kratkih bilježaka; Uz pregled hrvatske historiografije 1965—1975. u HZ 1978—1979, pred IX Međunarodni slavistički kongres, zatim o bibliografiji P. Strčića, *Štampana riječ o otporima i borbama*, te knjizi *Vanjskopolitička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945.* istog autora i o *Dnevniku Benjamina Kallaya*, Andrije Radenića; bilješka o članku L. I. Rovnjakove, *Franjo Rački i Rossija*, te osvrt na važniju literaturu o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom u prošlom svesku HZ, i knjizi Ljiljane Aleksić Pejković, *Politika Italije prema Srbiji do 1870. godine*. Slijedi bilješka o jednom članku Jadrana Ferluge u časopisu *Byzantische Forschungen* VII, 1979, te onom, Joška Jelasko u Čakavskoj riči 1, 1979. i knjizi Josipa Lučića, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIX stoljeća*. U povodu 690 godina nastanka Vinodolskog zakona (1288) održano je znanstveno savjetovanje 9. IX 1978. u Novom Vinodolskom. Nadalje tu su bilješke o knjizi Veljka Omašića, *Topografija Kaštelanskog polja*, Mihovila Bolonića i Ivana Žica Rokova, *Otok Krk kroz vjekove*, te Mihovila Bolonića, *Otok Krk kolijevka glagoljice*; bilješka o časopisu *Croatica christiana periodica*, zatim crkvenopovijesnom zborniku u povodu skupa održanog 1978. u Sarajevu (500-ta obljetnica smrti bosanske kraljice Katarine), te Pazinskom memorijalu 10, 1980, Buzetskom zborniku 2—4 1977, 1978, 1980. i Vodiču građe (1977) i katalogu izložbe (1980) Istorijskog arhiva u Kotoru. Na kraju je bilješka o smrti profesora Vladimira Babića, povjesničara, publiciste i prevodioca.

Ivan Jurišić

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 16

ZAGREB

1983.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 400 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

RADOVI 16

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIĆ mr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija, Krčka 1, Zagreb
AVRAMOVSKI dr Živko, Neznanog junaka 21b, Beograd
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet, Zagreb
BRANDT dr Miroslav, Filozofski fakultet, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 21, Zagreb
KORUNIĆ dr Petar, Filozofski fakultet, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
MITIĆ dr Ilija, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Drago, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PERIĆ dr Ivo, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
RACKO Ljerka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
SUPPAN dr Arnold, Sveučilište, Beč
ŠIMIĆ Lovorka, Krajiška 40, Zagreb